Jan Rusinek

Jak niewiedza może być twórcza

Razem z Jankiem Lipką przygotowujemy trzecią część cyklu "Polska Kompozycja Szachowa". Po pierwszej obejmującej XIX wiek i drugiej lata 1901-1925, przystąpiliśmy do obejmującej lata 1926-1950.

Metoda naszej pracy jest następująca: Janek jako główny archiwista i kolekcjoner polskich zadań przeprowadza pierwszą selekcję, przygotowuje wstępny opis. Wtedy ja się włączam do pracy z bardziej skrupulatną analizą.

Okazało się, że występuje spora różnica pomiędzy ilością oraz poziomem zadań w poszczególnych działach w tym okresie. Jest bardzo dużo i to bardzo dobrych dwuchodówek, mniej okazale jest w innych działach. Dlatego postanowiliśmy wydać ten zbiór w dwóch książkach: pierwsza tylko z dwuchodówkami, a druga z resztą zadań i studiów.

A teraz przechodzę do meritum. Spośród wielu dwuchodówek otrzymałem od Janka m.in. taką naszego wielkiego mistrza Mariana Wróbla.

1. Marian Wróbel
Szachy 1947

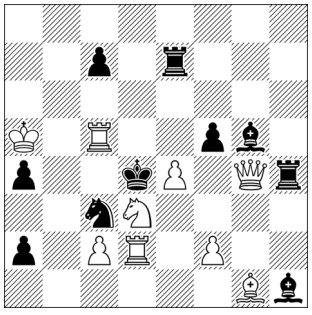

#2

Treść i elegancka forma zadania bardzo mi się spodobały. Opisałem je w entuzjastyczny sposób i odważyłem się przy pomocy komputera troszeczkę zmodyfikować pozycję poprawiając ekonomię.

Dygresja nr 1. Jest dylemat czy powinniśmy poprawiać lub modyfikować stare zadania. Miałem ne ten temat dyskusję z wieloma kolegami m.in. Marcinem Banaszkiem i przekonał on mnie takim zdaniem:

Uważam, że to się im należy, bo wcześniej nie mieli komputerów, aby na 100% być pewnym poprawności.

Oto ta modyfikacja. Gra jest w 100% identyczna, tylko w wariancie 1...W:e4 można bić tylko wieżą (w oryginale można było też pionkiem, co prowadziło do niepotrzebnej, moim zdaniem, "nierównowagi" obu głównych wariantów).

1a. Marian Wróbel
Szachy 1947
drobna modyfikacja 2026 (JR)

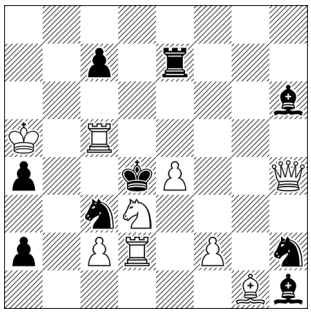

#2

Wstęp **1.Kb4!** naraża białego króla na szacha. Grozi 2.Wc4#. **1...G:e4 2.f4#** (2.Sf4?); **1...W:e4 2.Sf4#** (2.f4?).

W obu tych wariantach mamy bardzo interesującą strategię. Czarne mogą zabić na e4 gońcem lub wieżą godząc się na wiązanie. Ale białe w żaden sposób nie mogą ani jednego ani drugiego **wiązania** wykorzystać. Jednak mogą wykorzystać te ruchy jako **blokowanie złożone** i przesłonić hetmana h4 stając na f4 przykryciem jednej z dwóch baterii, jednocześnie wyłączając Gh6 kontrolującego obie te baterie.

Ale w obu wypadkach ten ruch uwalnia przez przesłonę stojącą na e4 czarną figurę. Dlatego białe muszą wybrać tę baterię, która nie daje czarnym możliwości zasłony uwolnioną figurą (czyli taki ruch po którym uwolnienie "nie gra"). Daje to efektowne unikanie duali. Mimo, że związanie i uwolnienie nie jest w tych wariantach wykorzystane w żadnym momencie samego

rozwiązania i pozostaje "za kulisami", to motyw związania i uwolnienia gra w tych wariantach błyskotliwą rolę (chyba nawet "oscarową"). Warto było za te kulisy zajrzeć!

Ale to jeszcze nie koniec! *W takim razie* - myślą czarne - *poprawię się* i *zabiję na e4 skoczkiem* **1...S:e4,** *bo skoczek będzie kontrolował* ***obie*** *baterie po jego uwolnieniu:* 2.f4+? Sf2!; 2.Sf4+? S:d2! Ale teraz już można związanie wykorzystać grając **2.c3#!** (dodatkowo temat Umnowa - gra na pole przed chwilą opuszczone przez przeciwnika). I jeszcze wariant **1...Sd5+ 2.W:d5#.** Piękne zadanie w nienagannej formie.

Postanowiłem się skonsultować z Waldemarem Turą i wysłałem mu to zadanie i mój komentarz z dwoma pytaniami: 1) czy wypadało "modyfikować" Wielkiego Mistrza i 2) czy mój opis jest poprawny pod względem treści i formy.

Zamiast odpowiedzi na moje pytania otrzymałem coś znacznie ciekawszego!

Oto odpowiedź Waldka:

Drogi Janku!

W 1973 roku opublikowałem poniższe zadanie. Nie znałem wtedy dwuchodówki Mariana Wróbla. W połowie zadania powtórzyłem ideę Mistrza, ale uzupełniłem ją o grę czarnych na tematycznej linii. W ten sposób ułożyłem dwudzielną kompozycję z dodaniem pary antydualowych wariantów.

2. Waldemar Tura
De Waarheid 1973
1 wyr. honorowe

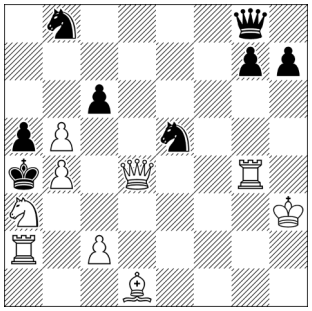

#2

Pierwsze dwa warianty są identyczne jak u Mariana Wróbla. Ponieważ pola są inne, rolę wieży e7 przejmuje pionek a5, a gońca h6 hetman na g8, to dla lepszej czytelności rozwiązania (metodą "kopiuj wklej" z modyfikacjami) przepisuję pierwszą część opisu bez zmian i dodaję tylko opis do pozostałych wariantów.

1.Hb6! grozi 2.H:a5#; **1...ab4 2.Sc4#; 1...G:b4 2.c4#; 1...Sc4 2.c3#; 1...Hd8 2.Sb1#. 1...Hb3+ 2.cb3#.**

W obu tych wariantach mamy bardzo interesującą strategię. Czarne mogą zabić na b4 gońcem lub wieżą godząc się na wiązanie. Ale białe w żaden sposób nie mogą ani jednego ani drugiego **wiązania** wykorzystać. Jednak **białe** mogą wykorzystać te ruchy jako **blokowanie złożone** przesłaniające wieżę g4 stając na c4 przykryciem jednej z dwóch baterii i **jednocześnie wyłączając Hg8 kontrolującego obie te baterie**.

Ale w obu wypadkach ten ruch uwalnia przez przesłonę stojącą na b4 czarną figurę. Dlatego białe muszą wybrać tę baterię, która nie daje czarnym możliwości zasłony uwolnioną figurą. Daje to efektowne pierwsze unikanie duali. Mimo, że związanie i uwolnienie nie jest w tych wariantach wykorzystywane w żadnym momencie rozwiązania i pozostaje "za kulisami", to motyw związania i uwolnienia gra w tych wariantach błyskotliwą rolę (chyba nawet "oscarową"). Warto było za te kulisy zajrzeć!

Ale to jeszcze nie koniec! Zamiast bić atakującego pole a5 pionka b4, czarne mogą bezpośrednio pole a5 obronić. I tak mamy kolejne dwa warianty: **1...Hd8 2.Sb1#; 1...Sc4 2.c3#.**

Co się dzieje w tych wariantach? Tym razem to **czarne zdejmują kontrolę nad przekątną g8 - a2**, czyli hipotetycznie uruchamiają się obie baterie. Ale okazuje się, że za każdym razem kontrola nad jedną z baterii pozostaje, **zmienia się** tylko pole kontroli: w pierwszym wariancie z b3 na d1 (bateria G-P), a w drugim z a2 na a3 (bateria W-S). Daje to drugie unikanie duali.

W wariancie 1...Hd8 2.Sb1# mamy dodatkową subtelność: tym razem zamiast **iść na c4** aby **przesłonić** hetmana białe muszą **unikać** pola c4, aby **nie przesłonić** wieży g4! Czyli, jeśli połączymy w parę pierwszy wariant z trzecim, to otrzymamy trzecie unikanie duali! Wspólna dla

tych wariantów korzyść białych: uczynienie skuteczną baterię W-S (2.Sb1? - 2.Sc4?).

Jeśli natomiast połączymy w parę drugi wariant z czwartym, to mamy czwarte unikanie duali (2.c3?, 2.c4??): w drugim wariancie trzeba wyłączyć Hg8, a w czwartym atakować pole b4! Wspólna dla tych wariantów korzyść białych: uczynienie skuteczną baterię G-P.

Motywami strategicznymi i subtelnościami kryjącymi się w czterech wariantach tej kompozycji można by obdzielić kilka zadań lub kilkanaście wariantów! Co więcej te wszystkie cztery warianty są harmonijnie ze sobą splecione ideowo!

Docenili to sędziowie konkursu przyznając wysokie wyróżnienie w roku 1973 **jednofazowemu zadaniu**, co począwszy od lat 60-tych XX wieku jest już ewenementem!

Dygresja nr 2

*(dla fanatyków nazywania tematów **"po imieniu"**). Jest tu, moim zdaniem, pewna parafraza obrony Schiffmanna (patrz M. Wróbel, "Tajemnice dwuchodówki" str. 119), polegająca na zastąpieniu relacji groźba - wariant na relację wariant 1 - wariant 2. Tu jest i na odwrót, co dało unikanie duali. Takie podejście (nazywane nieraz antydualową wersją obrony Schiffmanna) niejako "z urzędu" niesie więcej strategii niż klasyczna obrona Schiffmanna, bo trzeba wprowadzić dodatkowo motyw groźby i motywy obrony czarnych przed groźbą. W 1 i 2 są one stosunkowo proste i nie są związane ideowo z głównym pomysłem, ale to w najmniejszym stopniu nie zmniejsza mojego urzeczenia obydwoma zadaniami.*

Dygresja nr 3. *Uff, skończyłem przydługi wykład.*

Dygresja nr 4. *Wyszła moja mentalność belfra z 53-letnim stażem. A właściwie dużo dłuższym, bo już w szkole podstawowej znęcałem się nad kolegami na siłę uszczęśliwiając ich matematycznymi tyradami zamiast ograniczyć się do rozwiązania zadań domowych (za co ich przy tej okazji bardzo przepraszam).*

Odpowiedzi (pozytywne!) na moje pytania otrzymałem od Waldka telefonicznie. Powiedział mi też w tej rozmowie: ***Gdybym w 1973 roku znał zadanie Wróbla, to nie ośmieliłbym się cokolwiek robić, i moje zadanie by nie powstało!***

Tak więc piękne zadanie nr 2 powstało dzięki ówczesnej niewiedzy naszego przyszłego arcymistrza.

Obaj z Waldkiem zastanawialiśmy się, dlaczego Marian Wróbel nie próbował (oczywiście to byłoby kosztem ekonomii zadania - jak się okazuje niewielkim!) dołożyć narzucającego się czwartego tematycznego wariantu 1...H:e4 (analogicznego do 1...S:e4 - hetman po uwolnieniu też kontroluje obie baterie).

I sprawa się wyjaśniła! Okazało się, że 14 lat wcześniej było opublikowane poniższe zadanie.

3. Marcel Segers
Els Escacs a Catalunya, 1933

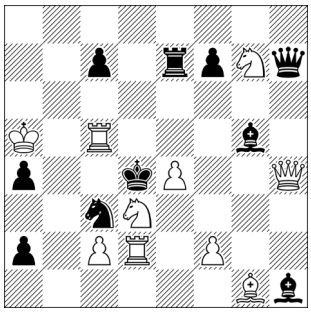

#2

1.Kb4! z identyczną grą jak u Wróbla i dodatkowym wariantem **1...H:e4 2.Sf5#.**

Stawiamy hipotezę, że Wróbel już po opublikowaniu zadania 1, poznał zadanie 3 i zrezygnował z dalszej pracy nad schematem.

Jestem pewny, że gdyby pracował, to uniknąłby drobnego mankamentu obecnego w zadaniu Segersa (bo bardzo na takie detale był czuły): skoczek g7 gra tylko w jednym wariancie.

Że da się tego uniknąć wykazał Waldek poniższą propozycją Waldek tworzył tę propozycję na bazie pozycji M. Wróbla, nie znając jeszcze zadania Segersa – zadanie Segersa odkryłem kilka

dni później, po tym jak Janek Lipka nauczył mnie jak szukać antycypacji w bazie Schwalbe!

Dygresja nr 5. Bogusz Piliczewski znalazł nam potem jeszcze inne podobne zadania w innych bazach, ale są one późniejsze (i chyba nie lepsze) niż zadanie Segersa, dlatego o nich nie wspominam.

3a. Marcel Segers
Els Escacs a Catalunya, 1933
wersja W. Tura, 2026

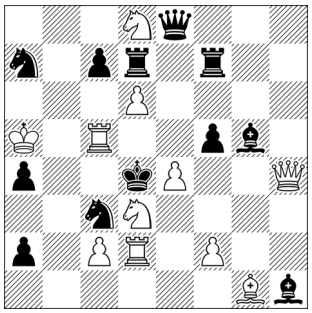

#2

1.Kb4! ~ 2.Wc4#. **1...G:e4 2.f4#; 1...fe4 2.Sf4#; 1...S:e4 2.c3#; 1...H:e4 2.Se6#; 1...Sd5+ 2.W:d5#; 1...Sc6+ 2.S:c6#** (1...He6 2.S:e6#).

Ta propozycja dodaje wariant 1...Sc6+ wykorzystujący po raz drugi białego skoczka i to w ciekawy sposób: wariant ten tworzy parę ideową z wariantem 1...Sd5+.

Dygresja nr 6

*(Jeszcze raz tylko dla fanatyków nazywania tematów **"po imieniu"**). Ta wersja realizuje tzw. temat Adabaszewa. Opis Waldka: "Pierwsza para [1...G:e4 i 1...f:e4] – złożone blokowania z częściowym unikaniem duali i antydualową obroną Schiffmanna; druga para [1...S:e4 i 1...H:e4] – samozwiązania z zupełnym unikaniem podwójnych duali i i antydualową obroną Schiffmanna; trzecia para [1...Se6+ i 1...Sd5+] – dwa kontrszachy z identyczną prozaiczną strategią. Trójdzielny problem lub wg współczesnych, niekoniecznie trafnych, określeń – Adabaszew 3 x 2. Rekordowa ilość 4 antydualowych obron Schiffmanna".*

Zapytałem Waldka, czy gdyby znał zadanie Seghersa, to pracowałby nad jego udoskonaleniem.

Odpowiedział, że nie! Pracował nad tym zadaniem w przeświadczeniu, że udoskonala zadanie Mariana Wróbla!

Potrzebę udoskonalania dawnych zadań widzi tylko w wypadku **polskich autorów!** (Dokładnie tak samo jest ze mną: poprawiłem lub zmodyfikowałem kilkadziesiąt problemów i kilkadziesiąt studiów, ale wyłącznie **kompozytorów polskich).**

Zatem drugie potwierdzenie tytułowej diagnozy, że niewiedza może być pożyteczna!

****

Przy przygotowywaniu tego tekstu skojarzyłem sobie, że mnie spotkała identyczna "przygoda" jak Waldemara Turę! (czyli trzecie potwierdzenie tej tezy).

Popatrzmy na poniższe dwa studia.

4. H. Cordes
Rigaer Tageblatt 1895
2 nagroda

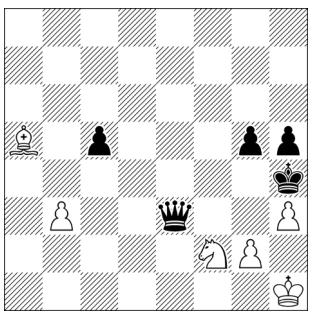

Wygrana

1.Gc7! He1+ 2.Kh2 H:f2 3.Gd6 Hf4 4.g3+ H:g3+ 5.G:g3#

A oto jak rozwinął tę ideę ormiański kompozytor (uważany za najwybitniejszego kompozytora studiów wszechczasów).

5. G.Kasparian
Szachmaty w SSSR, 1934

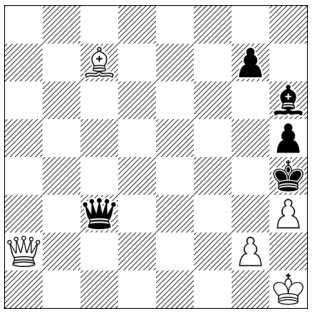

Wygrana

Białe atakują: **1.Hf7 Ge3! 2.He7+ g5 3.Kh2.**

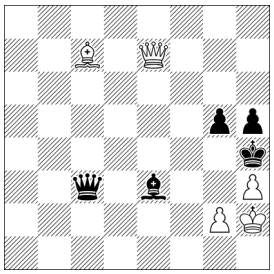

Czarne odpowiadają ofiarą gońca: **3...Gg1+! 4.H:g1 Hc1+** licząc na pata po 5.Kh2? i ofierze hetmana na g1 lub h1.

Ale białe odpowiadają kontr-ofiarą: **5.He1+!! H:e1+ 6.Kh2 Hf2** i mamy pozycję ze studium Cordesa (bez pionków b3 i c5, co nic nie zmienia).

Drugi wariant: **4...Hd4+** znowu licząc na pata po 5.Kh2? Hg1+, ale ponownie ofiara hetmana **5.He3!! H:e3+ 6.Kh2 Hf2** i ta sama pozycja.

W roku 1971 znałem tylko studia zamieszczone w dziale studiów w "Szachach" (z lat mniej wiecej 1964-1971) oraz studia z książek: F. Bondarenko "Galerieja Szachmatnych Etiudistow" ("Galeria autorów studiów szachowych"), 1968 - (kupiłem sam w radzieckiej księgarni na ul. Foksal) oraz G. Kaspariana "Pozicionnaja niczja" ("Pozycyjny remis", wydanie I, 1962) (dostałem w prezencie od prof. G. Grzebana)

Nie było tam studiów ani Cordesa ani Kaspariana. **Gdybym znał studium Kaspariana, to, podobnie jak Waldemar, nie odważyłbym się nad tą ideą pracować!**

A dzięki mojej niewiedzy ułożyłem studium, mam nadzieję wartościowe. Znalazło się (jako jedno z dwóch moich tam umieszczonych) w wydanej w 2024 roku przez wybitnego szachistę holenderskiego Jana Timmana książce "100 Endgame Studies You Must Know" ("100 studiów szachowych, które musisz znać").

Jan Timman przez wiele lat był w ścisłej światowej czołówce szachistów. Dwa razy awansował do finałowego meczu pretendentów (czyli był trzecim zawodnikiem na świecie). Niestety zmarł 18 lutego tego roku w wieku 74 lat. W ostatnich latach mniej udzielał się grze praktycznej, a dużo uwagi poświęcał studiom szachowym. Publikował ciekawe książki o studiach, komponował dobre utwory i sędziował konkursy na studia. Lubił poprawiać i modyfikować studia innych autorów i robił to bardzo udanie!

Jan Timman zmodyfikował też moje studium dodając do oryginalnej pozycji czarnego pionka e2. Dzięki temu pojawiła się dodatkowa ofiara czarnego hetmana.

Przy okazji jest potwierdzenie opinii Marcina Banaszka, że **można i warto udoskonalać stare utwory!**

Podaję studium w wersji zaproponowanej przez Timmana i z Jego komentarzem.

6. Jan Rusinek
Szachy, 1971
1-2 nagroda
wersja J. Timman 2024

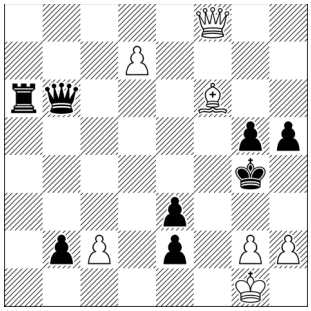

Wygrana

Ruch początkowy jest oczywisty. **1.h3+.** Przesuwa czarnego króla na niekorzystną pozycję na skraju szachownicy. **1...Kh4.**

2.Ge5! Ważny ruch zabezpieczający swojego króla i jeszcze bardziej ograniczając czarnego króla. Grożą maty po 3.g3+. **2...e1H+ 3.Kh2 Hg1+**. Pierwsza ofiara hetmana.

4.K:g1 e2+ 5.Kh2 Hg1+ druga ofiara hetmana. **6.K:g1 Wa1+.** Lub 6...e1H+ 7.Hf1! H:f1+ 8.Kh2! Hf2 9.d8H b1H 10.Hd4+ z matem.

7.Kh2 Wh1+. A w międzyczasie poświęcenie wieży. Teraz jest już jasne, że czarne grają na pata, ale nie jest jasne, jak to będzie realizowane.

8.K:h1 e1H+.

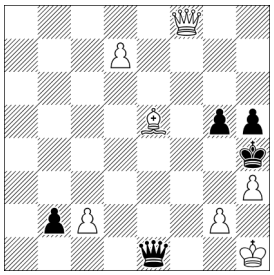

9.Hf1! Pierwsza ofiara białego hetmana. Czarny hetman jest ściągany na niekorzystne pole. **9...H:f1+ 10.Kh2 Hf2.** Broni przed matem; białe muszą dorobić hetmana.

11.d8H Hg1+! trzecia ofiara czarnego hetmana. **12.K:g1 b1H+**

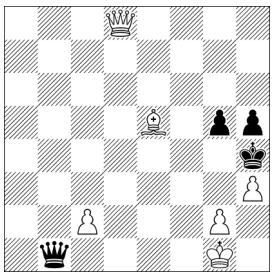

13.Hd1! druga kontr-ofiara! Białe uniemożliwiają pata, który powstałby po 13.Kh2? Hg1+.

13...H:d1+ 14.Kh2. Niewiarygodna sytuacja. Białe grożą dwoma matami i czarne nie mogą się obronić przed obydwoma.

14...He1. Lub 14...He2 15.♗g3#. **15.g3+** z matem.

****

Przy pisaniu tego tekstu jeszcze raz analizując starannie swoje studium zauważyłem, że dodając w pozycji zaproponowanej przez Timmana czarne pionki na h6 i c3 otrzymamy dodatkowo ofiary białego hetmana i czarnego. Moim zdaniem cenne, bo na zupełnie nowych polach! Ponadto pojawia się kilka ofiar wież na różnych polach i rezygnacje z bicia!

Tym niemniej mam wątpliwości, czy to wzbogacenie treści jest warte dwóch dodatkowych czarnych pionków.

Niezależnie od tego czy jest, czy nie jest (sama praca nad tą wersją sprawiła mi przyjemność!), dziękuję wszystkim, którzy do powstania tej wersji się przyczynili:

Janowi Lipce,
Janowi Timmanowi(+),
Waldemarowi Turze,
Marianowi Wróblowi(+).

Oto ta wersja.

6a. Jan Rusinek
Szachy, 1971
1-2 nagroda
wersja J. Timman & J. Rusinek 2026

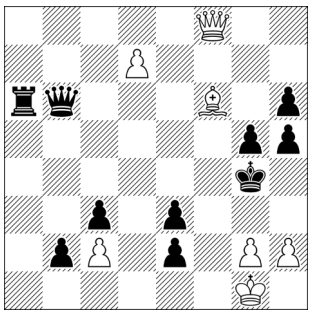

Główna gra zostaje identyczna. Dla przejrzystości skopiujemy ją jako wariant **A) już bez komentarzy.**

1.h3+ Kh4 2.Ge5! e1H+ 3.Kh2 Hg1+!. 4.K:g1 e2+ 5.Kh2 Hg1+ . 6.K:g1

A) 6...Wa1+ 7.Kh2 Wh1+! 8.K:h1 e1H+ 9.Hf1! H:f1+ 10.Kh2 Hf2 11.d8H Hg1+!

12.K:g1 b1H+ 13.Hd1! H:d1+ 14.Kh2 He1. Lub 14...He2 15.♗g3#. **15.g3+** z matem.

B) 6...e1H+ 7.Hf1! to nie jest zaproszenie do wymiany hetmanów, ale de facto trzecia ofiara białego hetmana, bo po

B1) 7...H:f1+

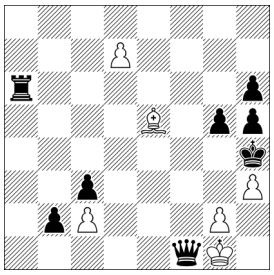

białe nie odbijają hetmana (7...K:f1+? b1H+ i to czarne wygrywają), ale grają **8.Kh2! Hf2 9.d8H** wygrana.

Drugi "podwariant" **B2) 7...H:e5**

8. Hf2+ Hg3 9.Hd4+ Hg4!!

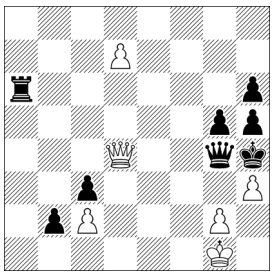

Ofiara czarnego hetmana - (9...Hf4+ 10.H:f4 gf4 11.d8H+ +-). Nie można przyjąć ofiary 10.hg4? b1H+ -+; 10.d8H? b1H+ 11.b1H+ Kh2 12.He1! -+.

Wygrywa kontr-ofiara hetmana **10.Kh2! H:d4 11.g3#** (wzorowy mat).

Jest jeszcze trzeci podwariant z kilkoma ofiarami czarnej wieży i rezygnacjami z jej bicia

B3) 7...He3+ 8.Hf2+ H:f2+ 9.K:f2 Wf6+! (ofiara wieży nr 1)

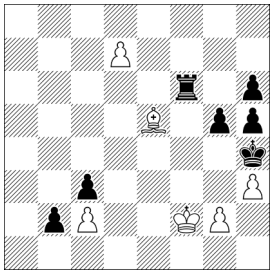

I teraz nie 10.G:f6? b1H 11.d8H H:c2+ z remisem, ale **10.Kg1!!** (rezygnacja 1) i rozwidlenie**:**

B3a) 10...Wf1+! (ofiara wieży 2) **11.Kh2!** (rezygnacja 2. 11.K:f1? b1H+ 12.Kf2 H:c2+). **11...Wh1+ 12.K:h1 b1H+ 13.Kh2** wygrana.

B3b) 10...Wf3! (ofiara wieży 3) Do takiego samego mata prowadzi 10...b1H+ 11.Kh2 Wf3! 12.g3+! **11.Kh2!** (rezygnacja 3 - 11.gf3? b1H+ -+) **11...b1H 12.g3+! 12...W:g3 13.G:g3#**. (wzorowy mat).